

Практическая работа №3 Системная парадигма и ландшафтоведение

Ландшафттардың морфологиялық құрылымы ішкі территориялық құрылымының күрделілігі жағынан алуан түрлі. Географияның қазіргі даму кезеңінде ландшафт күрделі жеке аумақтық бірлік, тарихи қалыптасқан кішігірім табиғи кешендердің – фациялардың, субстоулардың, жерлердің, елді мекендердің жүйесі ретінде қарастырылады.

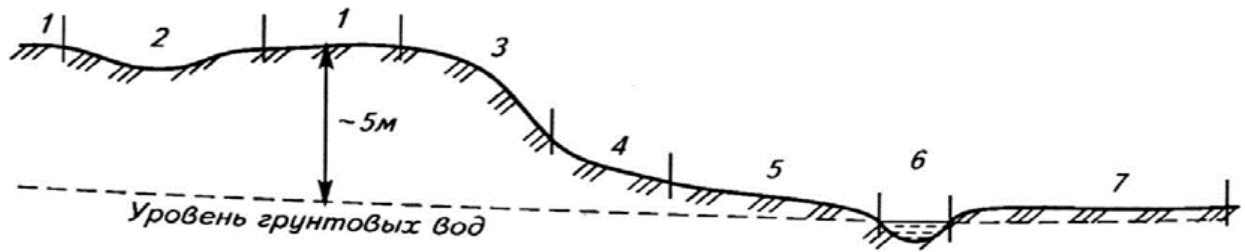
Фациялар. Бұл табиғи жағдайлардың ең біртектілігімен сипатталатын геожүйелік иерархияның ең қарапайым шектеуші категориясы. Бүкіл территориядағы фацияларда жер үсті жыныстарының бірдей литологиясы, рельефі мен ылғалдылығы бірдей, бір микроклимат, бір топырақ айырмашылығы және бір биоценоз сақталған. Фация ландшафттың бастапқы функционалдық элементі және стационарлық ландшафты зерттеудің негізгі объектісі болып табылады. Бастапқы геожүйе ретінде фациялардан заттардың айналымын, биогеохимиялық қозғалыстарды және энергияның өзгеруін зерттей бастайды. Фациялық деңгейде ландшафттағы тік байланыстар және оның динамикасы зерттеледі. Төменгі деңгейде конъюгацияланған геожүйе ретінде фацияның құрылымы, қызметі және динамикасы туралы мәліметтердің жинақталуы геожүйелердегі заттардың, энергияның көлденең ағындарын және аумақтық қатынастарды зерттеуге мүмкіндік береді.

Фация - бұл әртүрлі типтегі көршілес фациялармен әрекеттестікте жұмыс істейтін ашық геожүйе. Фация ашық жүйе ретінде динамикалық, тұрақсыз және қысқа мерзімді. Ол іргелес фациялардан келетін және одан кететін зат пен энергияның негізгі сыртқы ағындарының келуіне байланысты. Фация төзімділігі жағынан ландшафтпен салыстыруға келмейді. Олардың уақыт пен кеңістікте әртүрлі масштабтары бар. Фациялардың сынғыштығы мен салыстырмалы тұрақсыздығы оның құрамдас бөліктері арасындағы байланыстардың (фация шекарасында біркелкі аумақтық таралуымен) ауыспалы екенін білдіреді.

Фацияның ең белсенді компоненті биота болып табылады. Фация шекарасында биотаның абиотикалық ортаға әсері ландшафт шекарасына қарағанда айқынырақ. Мысалы, фациялардың орманды және батпақты қауымдастықтары өздерінің микроклиматын өзгертеді, бірақ ландшафттың климатына әсер етпейді.

Тегіс жағдайларда фациялардың аудандары айтарлықтай өзгеруі мүмкін - бірнеше шаршы метрден 1-3 км²-ге дейін. Бұл оларға тән өлшемдер. Алғашқы бірнеше шаршы километрден асатын кеңістіктер, тіпті жазық жерлерде де ландшафттық-фация біркелкілігін ұзақ уақыт сақтай алмайды.

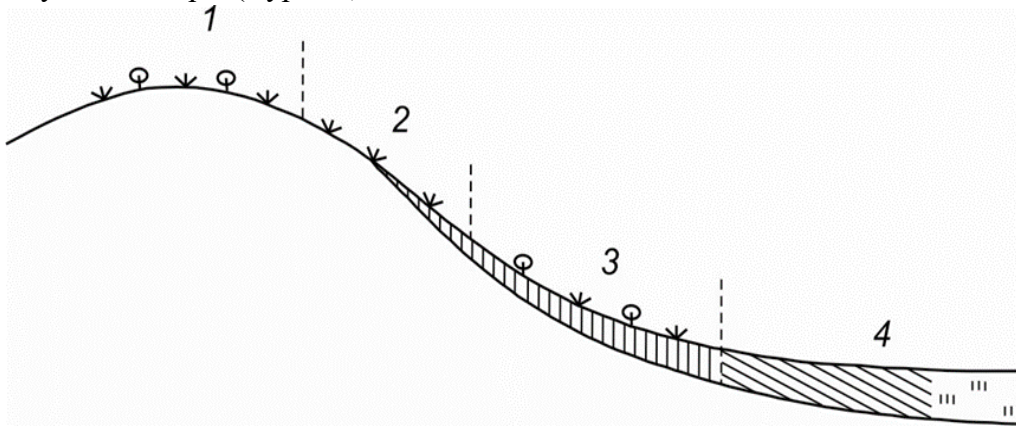
Фациялардың әртүрлілігі олардың жүйеленуін және жіктелуін талап етеді. Фацияларды тұрақтылықтың екі критерийі және фацияның қалыптасуындағы шешуші маңызы бойынша жіктеу кезінде оның әмбебап белгісі – ландшафттардың басым көпшілігінің орографиялық профилінің элементі ретінде орналасуы анықталды. Фациялар арасындағы айырмашылықтар олардың конъюгацияланған орналасу қатарындағы орналасуына байланысты. Орналасудың негізгі түрлері фациялардың белгілі бір түрлеріне сәйкес келеді (1-сурет). Олардың егжей-тегжейлі сипаттамасы кейінірек «Ландшафттық геохимия» тарауында беріледі.

Сурет 1. Фациялық орналасулардың негізгі түрлерінің схемасы

1 - элювий, 2 - аккумуляторлы-элювий, 3 - трансэлювий, 4 - трансаккумуляциялық, 5 - судан жоғары, 6 - су асты (су), 7 – жайылма.

Фациялардың орналасу түрлерінің схемасы рельеф профиліндегі орнына, экспозициялардың әртүрлілігіне, беткейлердің тіктігі мен пішініне, жер асты суларының тереңдігіне, топыраққа, биоценозға және литологиялық құрамына байланысты ландшафттың әртүрлі бөліктерінде көрсетілген. тау жыныстары (Сурет 2).

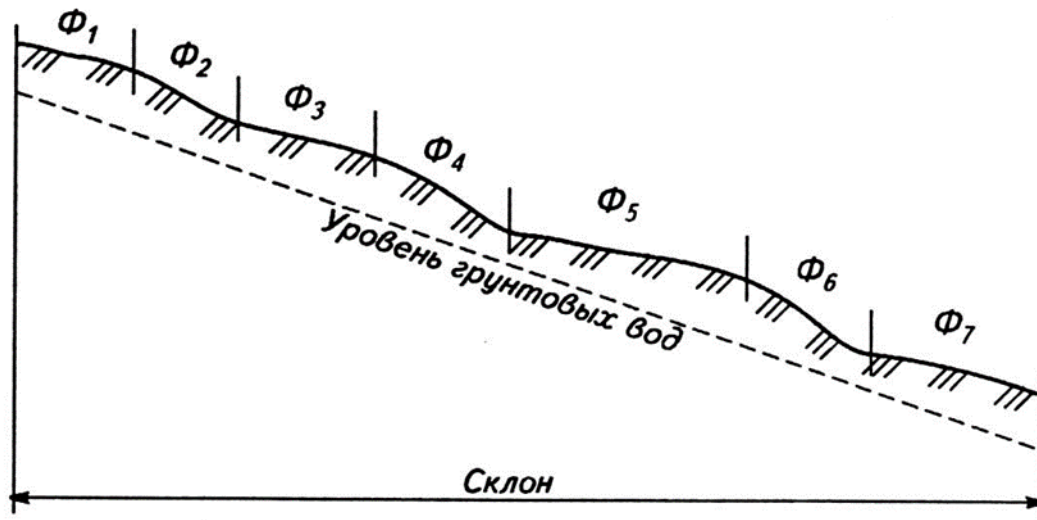

Сурет 2. Дала зонасындағы төбелік тракт фацияларының конъюгациясы

1 – автоморфты фациялар, орташа қалың қара топырақтарда форб-дәнді дала; 2 - жіңішке қара топырақты шөпті далалы беткейдің ортаңғы (дөнес) бөлігінің трансэлювиальды фациялары; 3 - қалың мелиорацияланған қара топырақтардағы шөпті далалы еңістің жұмсақ ойыс төменгі бөлігінің трансаккумуляциялық фациялары; 4 - шалғынды сортаңдардағы галофитті-форбты-жусанды-шөпті далалы ойпаң түбінің суасты фациялары.

Кіші алқап. Бұл генетикалық және динамикалық жағынан тығыз байланысты, рельефтік элементтің бір пішінінде, бір экспозицияда орналасқан бір типті фациялардың бір тобынан тұратын табиғи-территориялық кешен (3-сурет). Фациялар түпнұсқа емес, әдетте аумақта қайталанатындықтан, әрбір фацияны бөлек зерттеудің мағынасы жоқ, фациялардың негізгі түрлерін зерттеу жеткілікті. Одан әрі олар белгілі бір рельеф элементімен шектелген фациялардың конъюгаттық тобын оқшаулаумен шектеледі: еңіс немесе төбе, белгілі бір деңгейдегі террасаның

тегіс беті. Химиялық элементтердің миграциялық жағдайына сәйкес белгілі бір субстованың құрамына кіретін барлық фациялар бір топқа жатады.

Сурет 3. Кіші алқап. Сулы фациялардың конъюгацияланған фациялық қатары (F1...F7)